

Mestna občina Ptuj
Ga. Mojca Horvat
Mestni trg 1

2250 Ptuj

Zadeva: Strokovno mnenje o katalpah na mestni tržnici v Ptuj

Po naročilu Mestne občine Ptuj sem si 13. oktobra 2017 ogledal katalpe ob ptujski Miklošičevi ulici.

1. Drevesna vrsta

Gre za sedem dreves azijske vrste katalpe *Catalpa ovata* D. Don. Od bignonijelike katalpe (*Catalpa bignonioides* Walter) jo je mogoče v tem času leta med drugim razlikovati po znatno ožji plodovih, manjših semenih, drugače oblikovanih listih, otipu zgornje strani listov, barve spodnje strani listov in barvi žlez v listnih pazduhah na spodnji strani listov.

2. Zgodovina dreves

Iz spletno dostopnih fotografij Zbirke razglednic v Zgodovinskem arhivu na Ptuj je razvidno, da sta na mestu sedanje vrste sedmih katalp najprej rasli prvo in zadnje drevo, nakar so v tridesetih letih prejšnjega stoletja med njiju v isti vrsti posadili še dve drevesi. Vsa drevesa so bila strižena na kroglo. Po navedbah so po drugi svetovni vojni dosadili dodatna tri drevesa. O postopnem nastajanju poteze katalp na ZVKDS, OE Maribor, nimajo podatkov (telefonski pogovor z g. Miranom Krivcem), ga pa prsni premeri obstoječih dreves ne izključujejo. Obstaja tudi možnost, da so bile obstoječe katalpe posajene kasneje in da razlike v prsnem premeru izhajajo iz položaja v vrsti in individualnih razlik.

Na fotografiji iz začetka šestdesetih let so vsa drevesa še vedno rezana na kroglo. Debelina vejic in videz skorje potrjujeta, da gre za katalpe. Motiv za vzgojo dreves z rezanjem krošnje v kroglo lahko iščemo v estetskem čutu obrezovalca ali v želji, da bi drevesa ostala nizka. Če bi naj katalpe zarasle v visoka drevesa, bi morala biti vzgoja drugačna, usmerjena v oblikovanje enega vodilnega poganjka in v višja nasadišča ogrodnih vej.

3. Stanje krošeni

Po opustitvi redne rezi je prišlo do stihijske rasti več kompetitivnih debel, ki so v boju za prevlado izkazala nadpovprečno višinsko rast. Nizko nastavljene stranske veje so postale moteče (značilnost katalp je, da se spodnje veje z leti pobesijo proti tlom), zato so jih odžagali. Tu je bila spet zagrešena strokovna napaka, ker so bile veje odžagane prepozno. Žagali so tako debele veje, da se rane niso mogle zarasti, preden je trohnbni proces napredoval v globino debla. Kjer se rane še vedno niso zarasle, so vidne globoke dupline. Majhne rane drevo s skorjo hitro preraste, s tem prepreči dostop zraka in zaustavi propadanje lesa; pri velikih ranah je proces upočasnen ali onemogočen.

Ocenjujem, da so bila drevesa nazadnje obžagana pred petimi leti. Tudi to obžagovanje je bilo nestrokovno, ker veje niso bile odstranjene ob vejnem ovratniku temveč vzporedno z deblom. Kot očitno nestrokoven poseg ocenjujem tudi starejši poseg – obglavljanje debel na višini 11 metrov.

V krošnji so vidni štrclji odlomljenih vej, podolžno nezarasljivo počene veje ter žlamborasto izvotljene nestrokovno prikrajšane veje.

Posledice nestrokovnega ravnanje v preteklosti so povzročile naslednja neugodna stanja na drevesih:

- Odsotnost enodebelne rasti in ravnih debel od koreničnika do vrha;
- Večdebelnost, pri čemer gre za kompetitivna sekundarna debla, ki so zrasla višje od pričakovane višine drevesa (ogledane katalpe so visoke 21 m namesto pričakovanih 15 m);
- Večdebelnost v primeru več močnih debel pomeni večjo težo in s tem večjo statično obremenitev spodnjega dela drevesa; večja višina sekundarnih debel pomeni večjo ročico pri dinamični obremenitvi (veter, moker sneg);
- Sekundarna debla izraščajo z višine 3-4 metre, torej z višine, kjer je notranjost debel trhla zaradi žaganje predebelih stranskih vej;
- Šopasta razvejitev na mestu obglavljenih debel (večinoma na 11 m višine), pri čemer adventivne veje izraščajo z robov krnov in so zato bolj krhko prirasle;

Takšno stanje je z vidika stojnosti dreves in s tem varnosti ljudi nepredvidljivo. Pričakujemo lahko odlome celih sekundarnih debel in lome vej.

4. Breza na katalpi

V objavljenih besedilih o katalpah nad ptujsko tržnico se kot posebnost omenja breza, ki izrašča iz najbolj zahodno rastoče katalpe. To je gotovo naravoslovna zanimivost, vendar je hkrati opozorilo, do kakšne meje je katalpa že notranje razkrojena. Breza se je zasejala v duplo, ki je posledica nestrokovno odstranjene spodnje veje. Breza je razvila korenine v trhlo sredico katalpe, ki je očitno razkrojena do prhline oziroma humusa (trhli les nima nobene nosilne moči). Breza je živahno zelena, kar daje sklepati, da se z vodo napaja od zgoraj, po žlamborastem deblu. S stališča varnosti ljudi mora to stanje zbuditi resno zaskrbljenost.

5. Stanje korenin

Drevesa so razmeroma vitalna, kar se razbira iz olistanosti krošenj in odsotnosti suhih vrhov. Le nekatere vršne veje izkazujejo manjše liste od pričakovanih.

Vitalnost kažejo tudi koreničniki, ki odrivajo robnike na obeh otočkih, ki obroblyajo katalpe. Vitalne so tudi glavne korenine: asfalt na pločniku vzdolž Miklošičeve ceste je zaradi debelinske rasti korenin počen pri petih od sedmih dreves. Pri najbolj zahodni katalpi je asfalt počen tudi v smeri proti cvetličnemu paviljonu. Na strani tržnice ni očitnih razpok v tlaku ali pa zaradi postavljenih stojnic niso bile vidne.

Za stabilnost dreves je zelo pomembno, da koreninski sistem ni poškodovan čez mero, ki jo drevesa zmorejo kompenzirati. Neznana je obseg poškodb na strani tržnice (tlakovanje je videti mlajše kot ob cesti).

Če se bo v prihodnje ob drevesih kakorkoli posegalo v tla, je treba preprečiti nove poškodbe korenin. Čuvati je treba celotno območje korenin, ki obsega najmanj kap krošnje (horizontalno projekcijo roba krošnje), radialno razširjen za 1,5 m. Na območju korenin zemlje ne sme tlačiti težka mehanizacija, ne sme se izvajati izkopov, znižati nivelete obstoječega terena, oziroma jo zvišati samo pod določenimi pogoji. S stališča dreves bi bila idealna odstranitev neprepustnih tlakovanj nad območjem korenin in preprečitev pohojanja in povožanja tal na območju korenin.

6. Priporočila za ukrepanje

V sedanjem stanju so katalpe nevarne. Pretežni razlog za to je neustrezno ravnanje z njimi v preteklih petdeset letih. Poškodb ni mogoče odpraviti in dreves ni mogoče pomladiti. Drevesa so hkrati razobličena do mere, ko ne izkazujejo več za katalpe tipičnega habitusa.

Najbolj enostavna in strokovno utemeljena rešitev je drevesa podreti in jih nadomestiti z drugimi drevesi ter ravnanje z njimi skozi celo življenjsko dobo zaupati izključno usposobljenim arboristom.

Druga možnost je, da se drevesa preventivno ogradi, da se prepreči padec vej na ljudi. Ker je možen lom celih adventivnih debel, je treba ograjeno območje temu ustrezno povečati. V drugem koraku je treba vsako drevo posebej natančno arboristično preučiti in ukrepati (zelo verjetno temeljito znižati krošnje). Obseg del bo velik, posegi bodo dragi in jih bo treba vsaka tri leta ponavljati.

Pri odločitvi o prihodnosti katalp je treba imeti pred očmi, da morajo biti drevesa v urbanem okolju najprej varna in šele nato funkcionalna (da so lepa, da dajejo senco, da poleti hladijo zrak, da predstavljajo življenjsko okolje prostoživečih živali ipd.). Obstoječe katalpe bodo varne samo, če se jih temeljito zniža, nikoli več ne bodo lepe in tudi drugi vidiki funkcionalnosti bodo močno okrnjeni. Opozarjam, da so obstoječe katalpe ne le v zelo slabem stanju, temveč tudi v zadnji četrtini življenjske dobe. Pričakovati je upadanje vitalnosti in večjo občutljivost na spremembe okolja (zlasti na posege v koreninski prostor).

Vlaganje v stara drevesa ni v nobenem primeru ekonomično, je pa smiselno, če imajo drevesa veliko pričevalno vrednosti. Glede na to, da katalpe na ptujski tržnici niso zavarovane v okviru kulturne dediščine niti drevesnih naravnih vrednot, pričevalna vrednost teh dreves v okviru javnih evidenc ni izkazana.

Matjaž Mastnak, univ. dipl. inž. gozd.

svetovalec za dendrologijo

Volčji Potok, 16. 10. 2017